

Mietje Walewijk alias Marie Gomez; een (niet te) vergeten operazangeres (3). De vlucht

Dit is het derde en laatste deel in een serie over het leven van de Joodse operazangeres Marie Walewijk. Deel 1 beschreef het begin van haar carrière en het daaropvolgend succes. De verhuizing naar België en daarna Suriname was onderwerp van het tweede deel. De vlucht van de familie na de Duitse inval in 1940 lezen we in onderstaand artikel. Marie's dochter Margaretha (Guerdy), maakte een verslag van 262 pagina's over de vlucht van de familie en haarzelf uit België.¹

In de vroege uren van 10 mei 1940 ontwaakt Guerdy door het geronk van vliegtuigen boven Brussel waarmee de Tweede Wereldoorlog voor België wordt ingeluid. De ouders van Guerdy, Marie en Ko Gobes, wonen in hetzelfde pand. Ko, die samen met zijn schoonzoon Félix Finkelstein een metaalbedrijf beheert, besluit naar Frankrijk te vluchten tot groot verdriet van Guerdy en de rest van de familie.²

Op 12 mei vertrekken Guerdy, Félix, hun tweejarig zoontje Frédéric, Ko en Marie per auto richting Gent, evenals als Ko's vennoot en diens familie. Guerdy's nicht Fientje Loopuit-Walewijk met haar twee kinderen, neef Marcel Walewijk en Marie voegen zich bij hen.⁴ Ook drie families Arnold, onder wie Ko's vennoot Sam verlaten Brussel.⁵ Sam en Elie Arnold gaan de volgende dag terug naar Brussel om zaken te regelen. De anderen rijden met drie auto's door naar de Franse grens. Omdat de douane gesloten is overnachten zij bij de grens. Fientje, Félix en Ko in een boerderij. Guerdy, Marie en tante Milie bij een pastoor.

Op 14 mei staat er een lange rij bij de grens. Leon en Marcel kunnen als eersten Frankrijk in. Félix mag er niet door vanwege zijn Poolse paspoort. Daarop komt Leon Arnold terug. Félix en Ko zullen hen later ophalen. Via Duinkerken bereikt men St. Malo. Men wil verder richting Le Touquet, maar er zijn te weinig auto's en teveel personen en bagage. Het gezelschap ontmoet een buurvrouw uit Brussel die Guerdy, Marie en wat bagage meeneemt tot Le Touquet. De volgende dag, als Guerdy ergens stopt ziet zij plotseling Félix aan komen rijden, hij is 's nachts om 4 uur te voet

de grens overgestoken. Zijn auto is door een onbekende de grens overgereden. Ko Gobes is met een Franse familie naar Parijs gegaan. Rond 20 uur bereikt men Rouen. Overal zijn vluchtelingen, alle hotels zijn vol. Wegens de verduistering wordt er zonder licht verder gereden. Ten zuiden van Rouen overnachten zij in de schuur van een boerderij.

Op 17 mei rijdt Leon Arnold terug naar Rouen en haalt de koffers op die twee dagen eerder per trein vanuit St. Malo verstuurd werden. Rond 14 uur komt de karavaan aan in Cabourg. Men ontmoet elkaar in Hôtel de la Mer. Kort daarop voegt Ko zich bij hen. Het wordt te duur om in hotel te blijven en op 22 mei neemt men met ongeveer 20 personen zijn intrek in een kasteel in Dives. De Arnolds, de Finkelsteins, de echtparen Gobes, de Walewijks, de burens plus alle kinderen. Fien en Betty organiseren drie keukenploegen.

Lang kan men niet in Dives blijven. Na het nieuws dat België zich heeft overgegeven sommeert de gendarme alle buitenlanders uit het departement Calvados te vertrekken. Het is inmiddels 28 mei. Via landelijke wegen gaat men richting Bordeaux. Caen wordt gemeden: kazernes en een militair vliegveld zijn een belangrijk doelwit van de vijand.

Die 28ste mei is een rampzalige dag. Plotseling wordt geschreeuwd, Marie zegt de eerste woorden van een Hebreeuws gebed gevolgd door een puur Nederlandse vloek. De auto van Marcel ligt op zijn kop in een kanaal. Fientje komt er met bebloed gezicht uit, Elie Arnold komt met Fiens kermend zoontje Frank in zijn armen aanlopen. Noodgedwongen rijdt men naar een ziekenhuis in Caen. Frank blijkt een schedelbreuk te hebben, hij zal de dag daarop geopereerd worden. Wanneer Félix de volgende dag belt is de jongen overleden. De dag daarop wordt Frank begraven. Zijn moeder Fientje is niet in staat de kist te volgen.

Zuidwest-Frankrijk

Op de laatste meidag wordt de rit met twee auto's vervolgd richting La Rochelle. Men vindt in Lavenay een klein hotel met een kamer voor Fien, Guerdy en hun kinderen. Ko slaapt in de auto, de overige personen in een ander dorp. Het is inmiddels juni 1940. Via landelijke wegen rijdt het gezelschap naar La Rochelle. Bijna alle hotels zijn vol maar ze vinden een plek. Marie, Guerdy, Fien, tante Milie en de twee kinderen slapen op één kamer. Félix brengt de nacht door op zolder en Ko in de badkamer. Na een week vertrekt men richting Bordeaux. Ongeveer vijftig kilometer voor

Bordeaux moeten ze stoppen. Er volgen een aantal moeilijke dagen. Félix en Guerdy vinden na een paar dagen een klein huisje in Taussat, niet ver van het strand.

Op een junidag krijgen zij slecht nieuws: Maarschalk Pétain heeft om wapenstilstand gevraagd. De volgende dag blijkt Sam Arnold te zijn gevlucht met zijn hele familie (vrouw, broer Léon met diens vrouw en kind) om per schip uit de nabije haven van Cap Verdon te vertrekken.⁶ Een beslissing valt snel: direct richting Bayonne, men is bang dat de Duitsers met de overgave van Pétain snel naar Bordeaux zullen komen. In het Nederlands consulaat te Bordeaux probeert men een visum voor Engeland te bemachtigen. Daar ontmoeten zij Fien met haar broer en dochtertje. Fien heeft een visum gekregen en twee plaatsen op het laatste schip naar Engeland. Na lang wachten blijkt er toch geen plaats te zijn. Guerdy en haar gezelschap zijn net klaar om weg te rijden wanneer Fien terugkomt. De enige oplossing is naar Bayonne te gaan, met negen personen in één auto. Men komt er rond half twaalf 's nachts aan, alle hotels zijn vol. Alleen Guerdy, Fien en de kinderen krijgen een plaats op de grond van een opvangcentrum. De volgende ochtend staan op het Nederlands consulaat talloze mensen in de rij. Fien komt melden dat het consulaat in Biarritz visa uitreikt en Nederlandse schepen inzet om Nederlanders naar Engeland te varen. Men vertrekt direct per auto naar Biarritz.

De Nederlandse consul werkt vanuit Hotel Carlton. Er is een probleem: de schepen zijn alleen voor Nederlanders bestemd en Félix is Pool. Men verzint dat Félix de broer is van Guerdy en dat hij na een ongeval zijn papieren heeft verloren en nog in shock is. Félix spreekt geen Nederlands, maar na twee spannende gesprekken krijgt hij papieren onder naam Félix Gobes. Al met al kost dat een paar dagen. Om de dag gaan zij naar Hotel Carlton om informatie te krijgen over het schip. En steeds komt hetzelfde bericht: geen nieuws. Op de derde of vierde dag kondigt de consul aan dat er ook geen schip zal komen. Hij raadt hen aan snel naar het zuiden te vertrekken, naar Pau of zelfs naar Spanje. Het gerucht gaat dat de Duitsers niet ver weg meer zijn. De volgende morgen verlaat men in alle vroegte de bijna lege stad met bestemming Tarbes. Uiteindelijk krijgen ze een kamer in Barzun. Eind juni vertrekken zij met onbepaalde bestemming. In het dorp Trébons betreft het gezelschap een kleine villa waar ze twee jaar zullen blijven. Intussen is de groep kleiner

geworden (Guerdy schreef achteraf dat het gezelschap zich in Biarritz had gesplitst. Daar had Fien haar echtgenoot Maurits Loopuit teruggevonden).⁷ In Trébons ontmoeten ze per toeval de zuster van Félix en haar gezin. Ze delen een aantal weken de villa. Ko en Félix gaan de boeren helpen om voedsel te krijgen. Af en toe verdwijnt Félix wat langer; later hoort men dat hij in het verzet zat.

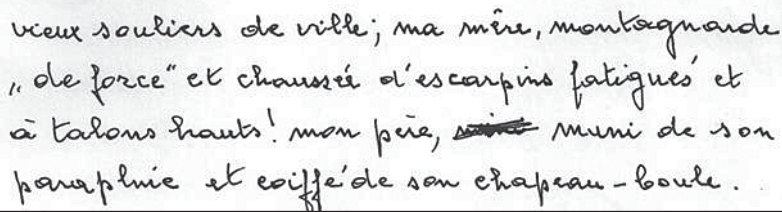
Spanje

Zo verstrijken ruim twee jaren in Zuid-Frankrijk. Dan neemt Duitsland in november 1942 het hele land over en bezet Vichy-Frankrijk. De groep moet opnieuw weg. Men gaat naar Cauterets in de *Parc national des Pyrénées* nabij de Spaanse grens. Daar krijgen ze asiel, totdat de burgemeester die in het verzet zit, komt waarschuwen voor een razzia. Félix wordt snel in een vrachtauto verborgen en door een jonge verzetsstrijder naar Lourdes gebracht. Guerdy, haar zoon en ouders volgen per bus met een passe-partout, door de burgemeester verstrekt. In Lourdes blijven ze een paar maanden bij een aardige vrouw. Maar ook daar begint het gevaarlijk te worden. Op een dag komt de politie controleren. De eigenares wint tijd door eerst te *“gaan kijken of de bewoners gekleed zijn”* en sluit Félix op in een kast op zolder. De politie vindt niets; Guerdy en haar ouders hebben verblijfsvergunningen. Wel stellen ze veel vragen aan zoon-tje Frédéric die vertelt dat zijn *“oom”* boodschappen is gaan doen.

Het wordt hen te veel en ze besluiten naar Spanje te gaan. Het hoofd van de verzetsgroep had zelfs geëist dat Félix weg moest omdat hij een gevaar zou zijn voor de groep.

Het is medio februari 1943. Ze laten tante Milie achter. Een onbekende vrouw brengt hen naar het station van Lourdes. Ze reizen per trein naar een andere plaats waar een onbekende hen per vrachtwagen naar Pau brengt en daarna tot de voet van de Pyrénées. Daar kunnen ze in een hotel-restaurant op zolder slapen. Omdat Duitse officieren beneden komen eten mogen ze geen geluid maken. Ko wil de po niet gebruiken en gaat naar de toiletten. Daar komt hij een Duitse officier tegen, die hem met *“Sieg Heil”* begroet. Ko antwoordt met opgeheven arm: *“Sieg Heil”*. Bevend komt hij terug op zolder.

De volgende nacht worden ze door twee gidsen wakker gemaakt. Die zijn enigszins verbaasd door de uitmonstering van de groep: Ko met een paraplu en een dophoed en Marie op hoge hakken. Op de nachtelijke tocht volgen zij de twee gidsen. Het wordt koud, op 2000 meter hoogte

veux souliers de ville; ma mère, montagnarde
„de force“ et chaussée d'escarpins fatigués et
à talons hauts! mon père, ~~avec~~ muni de son
parapluie et coiffé de son chapeau-boule.

Handschrift van Guerdy Finkelstein-Gobes: over de uitmonstering van haar ouders, 1943.

ligt sneeuw. Dat er spanningen ontstaan was al eerder gebleken. Nu ontbrandt een ruzie tussen Ko en Marie die elkaar in het Jiddisch en Amsterdams verwijten de beslissing te hebben genomen om de kinderen te volgen in "zo'n avontuur". Ko is bovendien woedend omdat hij zijn paraplu en zijn hoed verloren heeft. Doodmoe bereiken ze de top. Daar brengen ze de dag in een schaapskooi door. Rond middernacht gaat men weer op pad, nu naar beneden. Dat valt hen veel moeilijker dan bergopwaarts. Marie zegt dat ze niet meer kan. Een van de begeleiders gaat een ezel halen. Het dier krijgt alle bepakking te dragen; Marie wordt geadviseerd zijn staart vast te houden. Zo daalt men af tot aan een riviertje dat de grens tussen Frankrijk en Spanje markeert. Ze komen een *guardia civil* tegen die hen naar een douanekantoor leidt. Na controle van hun papieren brengt een vrachtwagen hen naar een boerderij waar ze al worden verwacht. Ze krijgen er kamers en voedsel en kunnen er twee weken blijven. Tot hun verbazing krijgen ze bezoek van de Nederlandse consul, die hen toestemming geeft naar Madrid te gaan. Daar verblijven ze op kosten van de Nederlandse regering in een prachtig hotel.

Suriname

Eind augustus 1943 komt het bericht dat men naar Paramaribo zal vertrekken. Met vijftig anderen gaat men per bus naar de haven van Vigo en aan boord van de vrachtboot 'Marquès de Comilla'. Ko Gobes wordt door het Nederlandse consulaat verzocht de leiding van de groep op zich te nemen. Zijn familie mag eerste klas reizen; of zij de enigen zijn vertelt de historie niet.

Op Jamaica controleren de Britse autoriteiten hun identiteit. Félix wordt uit de groep gehaald: hij is geen Nederlander. Twee weken zit hij gevangen, maar zonder nadere verklaring wordt hij vrijgelaten. Men verblijft in een kamp, waar men uit mag, mits men tijdig terug is voor de avondmaaltijd. Het is voor hen een prachtige ervaring: dit mooie land

De boottickets.

en het fijne klimaat. Kerstmis wordt aan boord gevierd en op nieuwjaarsdag vertrekt het schip naar Suriname. Aan boord kondigt Guerdy de komst van dochter Danielle aan. Zij zal op 30 mei 1944 worden geboren. In Paramaribo worden ze ondergebracht in een kamp buiten de stad. De bevalling vindt plaats in het 's Lands Hospitaal'. Frédéric wordt daar tevens geopereerd aan trachoom en later behandeld voor dysenterie. (Guerdy besteedt vele bladzijden aan het harde, moeilijke klimaat, de vreselijke insecten en een muskusrat die ze vlakbij het bed van haar dochter aantrof).⁸ Félix houdt zich bezig met allerlei klusjes. Hij probeert zich bij de krijgsmacht aan te sluiten maar dat wordt door de 'Commissaris voor Schutterijen' vanwege Félix' nationaliteit niet toegestaan. We leren op de valreep dat Marie behalve zangles ook pianolessen geeft.

Na de oorlog worden twee schepen vanuit Nederland naar Paramaribo gestuurd. Op het eerste is geen plaats. Eindelijk legt de 'Stuyvesant' aan. De overtocht duurt lang; het schip loopt averij op, er wordt gepauzeerd op de Azoren.

In totaal behelst het verslag een tocht van bijna drie jaar in en door Frankrijk, vervolgens een half jaar Spanje; een boottocht van zo'n vier maanden via Jamaica naar Paramaribo en uiteindelijk een verblijf van twee jaar in Suriname. Uiteindelijk komen zij na zes jaren ballingschap in Antwerpen aan, waar tot hun vreugde Fientje op hen staat te wachten. De familie blijft vanaf dat moment in Brussel wonen. In het voorgaande nummer van *Misjpage* hebben we kunnen lezen hoe hun leven verder verliep.⁹ Onder de Belgische nazaten en ook bij de Nederlandse familie was nauwelijks iets bekend over de loopbaan en de persoonlijke geschiedenis van Marie Walewijk alias Marie Gomez, zowel vóór als ná de oorlog. Dit geeft aan hoe snel een familiehistorie vervaagt.

Weer thuis, circa 1954. Het echtpaar Gobes-Walewijk zit in het midden. Zittend links hun dochter Marguerite (Guerdy). Staand tweede en derde van rechts: Felix en Frédéric Finkelstein. [Coll. Maurice Simon].

Noten

1 Met dank aan Guerdy's schoonzoon Maurice Simon. Dit artikel is een ingekorte versie van het oorspronkelijke lange verslag.

2 Tante Milie blijkt Emilie Gobes te zijn, een oudere zus van Ko.

3 Voordat het geschrift van Guerdy bekend was, vermoedde ik dat Benno Nijkerk, lid van de Belgische tak van het bedrijf, een rol had gespeeld in de vlucht. Hij was een na de oorlog gedecoreerde verzetsheld, die talloze Nederlandse en Belgische vluchtelingen

naar Spanje en Zwitserland leidde. Zie ook de recensie in deze *Misjopge* van Megan Koreman, *Gewone Helden. De Dutch-Paris ontsnappingslijn 1942-1945*.

4 Fientje en Marcel Walewijk zijn kinderen van Marie Gobes' broer Henri, dan beiden dertigers.

5 De venoot van Ko Gobes is Sam Arnold. Zijn echtgenote rijdt mee, evenals twee broers van Sam (Leon en Elie) met hun gezinnen.

6 Het vertrek van de families Arnold is volgens de waarneming

van Guerdy.

7 De dood van zoon Frank Loopuit haalde de Franse krant. Dan blijkt dat Maurits Loopuit op dat moment dienst deed als officier in het Nederlandse leger. Hij moet later de familie achterna gevlucht zijn.

8 Het was wellicht geen muskusrat, maar een inheems kwaagdier.

9 Mietje Walewijk alias Marie Gomez; een (niet te) vergeten operazangeres (2) De Belgische jaren en Suriname, *Misjopge* 30 (2017) 2, pp. 57-64.